

КОНКУРЕНТНА СПОСОБНОСТ НАШЕ ПРИВРЕДЕ

УВОД

Криза, распад и ратови у бившој Југославији почетком деведесетих имали су кулминацију управо на простору БиХ, тако да су и посљедице рата најгоре у нашој земљи. Процјењује се да је преко 100.000 становника БиХ погинуло и нестало. Економске штете од рата се процјењују на 50-60 милијарди америчких долара, од чега се 20 милијарди долара односи на производне капацитете. Постоје и бројне друге процјене, које узимају у обзир губитак бруто домаћег производа од 1992. године до данас, што представља индиректне економске губитке. Збир укупних директних и индиректних губитака износи приближно 100 милијарди америчких долара.

Индиректне посљедице, као што су разарање система управе, прекид економског развоја, образовања и технолошког развоја, као и "одлив мозгова", премда немјерљиви, несумњиво су огромни. Разарање друштва, друштвених веза, толеранције и суживота и општи слом друштвених вриједности и нормалног живота су најтрајније посљедице рата које су присутне и данас, више од 10 година по окончању рата.

Босна и Херцеговина је у послеријатном периоду, захваљујући провођењу великог броја реформи, успјела до данас постићи макроекономску стабилност. Инфлација је смањена, фискални рачуни су унапријеђени, повјерење у националну валуту је постигнуто, терет вањског дуга је смањен и вањске резерве су повећане.

Велики дефицит на вањским рачунима и даље представља кључан макроекономски изазов. Иако је од 2002. године извоз растао брже од укупног увоза роба у еврима, он и даље представља тек 10% GDP-а. Структура увоза роба, које чине око трећину GDP-а, у новије вријеме је помјерена ка роби која се не користи за реконструкцију, прије свега према потрошачкој роби и нафтним производима.

1. Глобални индекс конкурентности (GCI) и позиција БиХ у свијету

Глобални индекс конкурентности (Global Competitiveness Index)¹ је индекс раста конкурентности који објашњава развој раста државе. Иако овај индекс има једноставну структуру, он пружа цјеловит преглед фактора који су кључни за продуктивност и конкурентност и сврстава их у 9 група (фактора конкурентности): јавне институције, инфраструктура, макроекономско окружење, здравље и основно образовање, више и високо образовање и специјализација, ефикасност тржишта, технолошка развијеност, пословна софистицираност, иновације. Ниједан од ових фактора појединачно не може осигурати конкурентност.

Групе кључне за земље чија је економија базирана на ресурсима:

- Јавне институције
- Инфраструктура
- Макроекономско окружење
- Здравље и основно образовање

¹Комплементарни индекс GCI-ја је BCI индекс конкурентности бизниса) и као допуна GCI-ја више је усмјерен на микроекономске факторе, нпр. ниво пословања компанија

Групе кључне за земље чија је економија базирана на инвестицијама:

- Више и високо образовање и специјализација
- Ефикасност тржишта
- Технолошка развијеност

Групе кључне за земље чија је економија базирана на иновацијама:

- Пословна софистицираност
- Иновације

	РЕСУРСИ	ИНВЕСТИЦИЈЕ	ИНОВАЦИЈЕ
Економија базирана на ресурсима	50%	40%	10%
Економија базирана на инвестицијама	40%	50%	10%
Економија базирана на иновацијама	30%	40%	30%

Свјетски економски форум (World Economic Forum) је у зависности од висине GDP per capita извршио класификацију земаља по стадијима развоја:

СТАДИЈ РАЗВОЈА	GDP PER CAPITA (U US\$)
1. стадиј развоја (ресурсни стадиј)	< 2,000
Прелаз од 1. до 2. стадија	2,000–3,000
2. стадиј развоја (инвестициони стадиј)	3,000–9,000
Прелаз од 2. до 3. стадија	9,000–17,000
3. стадиј развоја (иновациони стадиј)	> 17,000

БиХ се према овој класификацији налази на прелазу између 1. и 2. стадија (у 2005. години у БиХ је GDP per capita износио 2.612 US\$²)³.

Свјетски економски форум је у 2006. године према Глобалном индексу конкурентности (GCI) од 125 посматраних земаља БиХ сврстао на 89. мјесто, што је за једно мјесто ниже у односу на претходну годину. Од земаља из региона највише је позицирана Словенија - 33 мјесто, што је за 3 мјеста ниже у односу на претходну годину. Хрватска је остварила највећи напредак, 51 мјесто, док се претходне године налазила на 64. Македонија је на 80. мјесту а претходне године је била на 75. Србија и Црна Гора 87. мјесто и пад за 2 мјеста у односу на претходну годину. Од земаља из региона једино је Албанија позиционирана ниже од БиХ, 98. мјесто, док је претходне године била на позицији 100⁴.

Према Извјештају о глобалној конкурентности⁵ Свјетског економског форума за 2006/07. годину, на врху табеле се налазе Швајцарска, Финска, Шведска, Данска, Сингапур, док су САД на 6. мјесту (претходне године биле на 1. мјесту).

У табели 1 је дат приказ позиција 10 лидера, као и позиција земаља западног Балкана у 2006. години према оцјени Свјетског економског форума.

² Извор: Централна банка БиХ и Агенција за статистику БиХ

⁴ The Global Competitiveness Index: Identifying the Key Elements of Sustainable Growth, Augusto Lopez-Claros, Laura Altinger, Jennifer Blanke, Margareta Drzeniek, Irene Mia, at the World Economic Forum, September 2006.

⁵ Извјештај о глобалној конкурентности је први пут је објављен 1979. године и од тада излази сваке године

Табела 1: Класификација земаља према Глобалном индексу конкурентности и субиндексима (ресурси, инвестиције и иновације) у 2006. години

СУБИНДЕКСИ								
	GC		Ресурси		Инвестиције		Иновације	
Country/Economy	Ранг	Бодови	Ранг	Бодови	Ранг	Бодови	Ранг	Бодови
Switzerland	1	5.81	5	6.02	5	5.59	2	5.89
Finland	2	5.76	3	6.10	4	5.60	6	5.65
Sweden	3	5.74	7	5.95	2	5.65	5	5.66
Denmark	4	5.70	1	6.15	6	5.59	7	5.40
Singapore	5	5.63	2	6.13	3	5.63	15	5.11
United States	6	5.61	27	5.41	1	5.66	4	5.75
Japan	7	5.60	19	5.53	16	5.33	1	6.02
Germany	8	5.58	9	5.75	17	5.22	3	5.89
Netherlands	9	5.56	8	5.94	9	5.45	11	5.35
United Kingdom	10	5.54	14	5.67	7	5.59	10	5.36
...	...		...		...		...	
Slovenia	33	4.64	36	5.17	30	4.58	34	4.18
Croatia	51	4.26	55	4.60	52	4.07	50	3.81
Macedonia, FYR	80	3.86	70	4.37	80	3.47	87	3.24
Serbia and Montenegro	87	3.69	99	3.87	72	3.63	83	3.27
Bosnia and Herzegovina	89	3.67	78	4.24	93	3.22	99	3.08
Albania	98	3.46	92	3.98	99	3.12	121	2.57

Извор: Извјештај о глобалној конкурентности Свјетског економског форума 2006/2007.°

⁶ The Global Competitiveness Index: Identifying the Key Elements of Sustainable Growth, Augusto Lopez-Claros, Laura Altinger, Jennifer Blanke, Margareta Drzeniek, Irene Mia, at the World Economic Forum, September 2006.

У табели 2 је извршено рангирање земаља западног Балкана према 9 фактора конкурентности:

1. јавне институције,
2. инфраструктура,
3. макроекономско окружење,
4. здравље и основно образовање,
5. више и високо образовање и специјализација,
6. ефикасност тржишта,
7. технолошка развијеност,
8. пословна софистицираност,
9. иновације.

Табела 2: Рангирање земаља западног Балкана према факторима конкурентности

ДРЖАВА	GCI	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Албанија	92	108	121	83	34	92	109	104	115	125
Босна и Херцеговина	78	106	96	45	38	86	93	108	92	104
Хрватска	55	66	51	73	67	44	68	47	61	45
Македонија	70	103	82	30	54	66	91	91	88	86
Србија и Црна Гора	99	97	90	106	97	61	97	73	94	71
Словенија	36	43	32	29	19	26	63	29	36	34

Извор: Извјештај о глобалној конкурентности Свјетског економског форума 2006/2007.

2. Анализа конкурентности БиХ у односу на земље југоисточне Европе

Подручје југоисточне Европе обухвата девет држава, чија површина износи 764.705 км² на којем живи 64,7 милиона становника. Окружују га Црно, Егејско, Јонско и Јадранско море. Граница тог подручја је 2/3 морска, 1/3 копнена. Економска снага може се сагледати преко макроекономских показатеља тих држава. (Табела 3)

Табела 3: Макроекономски показатељи у земљама југоисточне Европе⁷

ЗЕМЉА	Становни -штво	Површина у км ²	GDP у млрд. USD	Раст GDP у %	GDP per capita у USD	Извоз у мил. USD	Увоз у мил. USD	Стране инвестиције у мил USD
Албанија	3.169.064	28.748	4,4	6,0	1.392	1.000	2.200	167
БиХ	4.139.835	51.129	5,1	2,7	1.225	1.500	2.900	360
Бугарска	7.975.000	110.910	14,3	4,3	1.835	8.900	10.600	1.300
Грчка	11.040.650	131.940	133,9	4,2	12.128	26.100	38.000	688
Хрватска	4.444.653	56.542	21,1	4,3	4.751	10.500	12.800	1.600
Македонија	2.049.000	25.333	3,6	3,2	1.740	1.500	2.200	89
Словенија	1.995.000	20.253	20,8	2,5	10.411	12.500	13.100	-116
СЦГ	8.104.000	102.350	9,7	3,0	1.200	3.200	7.000	1.300
Румунија	21.744.000	237.500	42,7	4,9	1.963	16.900	21.300	1.400

Извор: Публикација "Индекси економске слободе 2005" The Heritage Foundation i Wall Street Journal

Ако посматрамо Бруто домаћи производ (GDP) издваја се Грчка са 133,9 млрд. USD, док **GDP per capita** је значајан у Грчкој, Словенији и Хрватској и изнад је просјека држава југоисточне Европе који износи 4.072USD. Ово очито показује да су економски најјаче државе Грчка, Словенија и Хрватска.

Нето стране инвестиције у подручју југоисточне Европе износе 6.787 мил. USD, од чега: Хрватска 1.600 мил, Румунија 1400 мил., Србија и Црна Гора 1300 мил., Бугарска 1300 мил., Грчка 688 мил, БиХ 360 мил., Албанија 167 мил, Македонија 89 мил., и Словенија 123 мил. USD. Пошто се ради о нето инвестицијама, можемо видјети да једино Словенија више инвестира изван својих граница, другим ријечима, извози капитал.

У **спољнотрговинској размјени** доминантну улогу има Грчка са 64,1 млрд. USD промета, затим слиједе Румунија са прометом у износу од 38,2 млрд USD, Словенија у износу од 25,6 млрд USD, Хрватска у износу од 23,3 млрд USD и Бугарска у износу од 19,5 млрд USD.

Ако посматрамо **покривеност увоза извозом** можемо закључити да Словенија има највећу покривеност од 95%, затим слиједе Бугарска (84%), Хрватска (82%), Румунија (79%), Грчка (69%), док остале државе имају нижу, али економски прихватљиву покривеност. Државе на подручју југоисточне Европе оствариле су **извоза** у износу од 82,1 млрд. USD, а **увоза** 110,1 млрд. USD. У међусобној размјени на подручју извоза интензивна је размјена прехранбених производа, а на подручју увоза та размјена је усмјерена ка развијеним европским земљама.⁸

У табели 4 дат је приказ производа који доминирају у спољнотрговинској размјени земаља југоисточне Европе, као и држава са највећим процентом учешћа у увозу и извозу по појединим земљама партнерима.

⁷ Економске слободе у Босни и Херцеговини у 2006. години (компарација са државама југоисточне Европе), Федерални завод за програмирање развоја Сарајево, јануар 2006. године

⁸ [URL : <http://www.fzzpr.gov.ba-Bos-Aktuelno.htm/>], 2007.

Табела 4: Доминантни производи у извозу и увозу земаља југоисточне Европе и државе партнери у извозу и увозу⁹

	Главне гране		Земље партнери	
	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз
Албанија	Дуван, поврће, храна, пиће, текстил и обућа	Машине и опрема, хемикалије, електрична енергија, гориво	Италија 74,9%, Грчка 12,8%, Њемачка 3,4%	Италија 33,6%, Грчка 20,1%, Турска 6,6%, Њемачка 5,7%
Босна и Херцеговина	Базни метали, одјећа, дрво, индустријски производи	Прехрамбени производи, хемикалије, машине и опрема, гориво	Италија 28,7%, Хрватска 18,2%, Њемачка 17,1%, Аустрија 9,2%	Хрватска 24,4%, Словенија 14,7%, Њемачка 13,6%, Италија 12,1%
Бугарска	Машине и транспортна опрема, текстил, одјећа и обућа, сировине, минерална горива	Машине и транспортна опрема, минерална горива, хемикалије, пластика	Италија 14,1%, Њемачка 10,9%, Грчка 10,5%, Турска 9,2%	Њемачка 14,4%, Русија 12,6%, Италија 10,3%, Француска 5,7%
Грчка	Храна и пиће, индустријски производи, производи од нафте, текстил, хемикалије	Прехрамбени производи, индустријски производи, хемикалије	Њемачка 12,6%, Италија 10,5%, Украјина 7,0%, Француска 4,2%	Њемачка 12,3%, Италија 12,0%, Француска 6,5%, Холандија 5,1%
Хрватска	Машине и транспортна опрема, хемикалије, минерална горива и мазива, храна	Машине и транспортна опрема, хемикалије, минерална горива и мазива	Италија 26,1%, БиХ 14,6%, Њемачка 12,0%, Словенија 8,3%, Аустрија 7,9%	Италија 17,9%, Њемачка 15,6%, Словенија 7,4%, Русија 4,7%
Македонија	Жељезо и челик, рукотворине, храна и пиће, дуван	Машине и опрема, хемикалије, гориво, производи од хране	Србија и Црна Гора 30,8%, Њемачка 22,0%, Грчка 8,2%, УСА 4,9%,	Грчка 18,8%, Њемачка 13,4%, Србија и Црна Гора 9,7%, Словенија 8,4%
Словенија	Машине и транспортна опрема, хемикалије, рукотворине, храна и живе животиње	Машине и транспортна опрема, хемикалије, рукотворине, минерално гориво и мазива,	Њемачка 23,2%, Италија 13,2%, Хрватска 9,0%, Аустрија 7,3%	Њемачка 19,9%, Италија 18,6%, Француска 10,0%, Аустрија 8,6%
Србија и Црна Гора	Индустријски производи, храна и живе животиње, сировине	Машине, транспортна опрема, гориво и мазива, индустријски производи, хемикалије, храна и живе животиње, сировине	Италија 31,5%, Њемачка 17,4%, Аустрија 6,2%	Њемачка 18,6%, Италија 16,1%, Аустрија 8,5%
Румунија	Текстил и обућа, сировине, машине и транспортна опрема, гориво и мазива, пољопривредни производи	Машине и транспортна опрема, текстил, одјећа и обућа, гориво и мазива	Италија 24,3%, Њемачка 15,7%, Француска 7,4%, Украјина 6,7%	Италија 19,6%, Њемачка 14,9%, Русија 8,3%

Извор: Публикација "Индекси економске слободе 2006" The Heritage Foundation i Wall Street Journal

⁹ Економске слободе у Босни и Херцеговини у 2006. години (компарација са државама југоисточне Европе), Федерални завод за програмирање развоја Сарајево, јануар 2006. године

Хиљаду деветсто деведесет и девете проведена је студија која је имала за циљ да утврди шта би земље југоисточне Европе могле да извозе на тржиште ЕУ, тј. које су компаративне предности (RCA) земаља југоисточне Европе (само у индустријским гранама) у односу на ЕУ. Главни налази те студије представљени су у табели 5. Студија је показала да земље југоисточне Европе могу бити конкурентне на тржишту ЕУ само са производима из неколико индустријских грана, а њихове уочене компаративне предности веома су сличне.

Иако је студија проведена прије неколико година, њени налази нису застарјели, нарочито када се ради о БиХ.

Табела 5: Компаративне предности земаља југоисточне Европе у производним индустријама у односу на ЕУ-15¹⁰

	Албанија	БиХ	Бугарска	Хрватска	Македонија	Румунија	СЦГ
Производња хране, пића и дувана			+				
Текстилна индустрија		+	+	+	+	+	
Индустрија коже	+	+	+	+		+	
Дрвна индустрија		+	+	+		+	+
Гума и пластика							+
Неметални минерали			+			+	
Метална индустрија		+	+		+	+	+

Извор: Василу Астров, Структура трговине фабричких производа између југоисточних европских земаља и Европске уније, 199

3. Достигнути ниво развоја БиХ (BDP)

БиХ припада земљама југоисточне Европе, позиционирана је на Балканском полуострву и са површином од 52.280 км² граничи са Јадранским морем (дужина обале 25 км), Црном Гором, Хрватском и Србијом (дужина границе 1.459 км). БиХ је прије рата (1992.-1996.) имала 4,5 милиона становника, а сада на простору БиХ живи 3,8 милиона и у дијаспори 1,3 милиона.

У табели 6 је дат приказ кретања руто домаћег производа БиХ:

¹⁰ [URL : <http://www.southeasteurope.org/>], 2007.

Табела 6: Бруто домаћи производ БиХ у периоду 2000-2005

БИХ	BDP у милионима ¹¹			BDP по становнику			Бр. становн. у 000 ¹²	Индекс		Реални BDP (стопа раста у %)
	KM	EUR ¹³	USD ¹⁴	KM	EUR	USD		KM	EUR	
2000.	10.713	5.478	5.056	2.833	1.449	1.337	3.781			5.5
2001.	11.599	5.931	5.307	3.054	1.562	1.397	3.796	108,27	108,27	4.5
2002.	12.829	6.559	6.177	3.351	1.713	1.614	3.828	110,60	110,60	5.5
2003.	13.443	6.873	7.755	3.508	1.794	2.024	3.832	104,79	104,79	3.0
2004.	14.678	7.505	9.316	3.819	1.953	2.424	3.843	109,19	109,19	6.0
2005.	15.791	8.074	10.040	4.108	2.100	2.612	3.844	107,58	107,58	5.5

Извор: Агенција за статистику БиХ

Према подацима Свјетске банке (World Bank)¹⁵ у 1991. години бруто домаћи производ (GDP) БиХ је износио 13,05 милијарди КМ, а у 1995. 2,87 милијарди КМ. Послије Дејтона GDP у БиХ је почео да расте, уз просјечну стопу раста од преко 4%. Ипак, остварени GDP укупно и по глави становника у БиХ у односу на земље у окружењу је на доста ниском нивоу, а да не говоримо у односу на високоразвијене земље. Повећање *outputa* је 2005. године остало на високом нивоу (15.791 милиона КМ, што по глави становника износи 4.108 КМ), а службено мјерени GDP је у 2006. повећан за 6 %¹⁶. Међутим, због увођења ПДВ-а и све веће кредитне експанзије, дио службено мјереног раста у ствари одражава формализацију сиве економије. Стога се процјењује да је стварни раст ограничен на неких 5-5,5 %, што представља малу промјену у односу 2005. Инфлација је у 2005. порасла на око 7% у просјеку, што је последица увођења ПДВ-а и скока регулисаних цијена, али је значајно успорила од краја 2006. и ове године њена просјечна

¹¹ Национални рачуни, Агенција за статистику БиХ, јануар 2006.¹² Број становника БиХ је процјена Агенције за статистику БиХ¹³ Просјечни годишњи курс КМ/EUR: 1.9558; 1.9558; 1.9558; 1.9558; 1.9558¹⁴ Просјечни годишњи курс КМ/USD: 2.1189; 2.1856; 2.0768; 1.7335; 1.5728¹⁵ World Bank, Resident Mission, Economic Brief for Bosnia and Herzegovina, November 1998.¹⁶ Уред Свјетске банке у БиХ, Новости, Бр. 1/2007, Април 2007.

4. Спољно-трговинска размјена БиХ

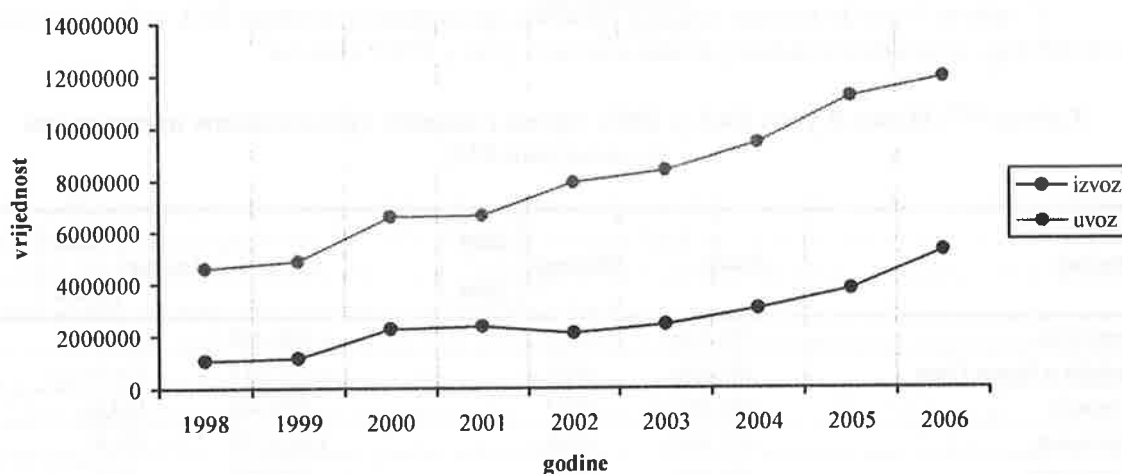
Према подацима Управе за индиректно опорезивање БиХ и Агенције за статистику БиХ, у 2006. години (табела 7, графикон 1) дошло је до повећања извоза за 39,06% и до повећања увоза за 6,58% у односу на 2005. годину.

Табела 7¹⁸: Извоз и увоз БиХ у периоду 1998-2006.
(у хиљадама КМ)

Година	Извоз робе	Увоз робе	Салдо извоза и увоза	Покривеност увоза извозом (%)
1	2	3	4=(2-3)	5=(2/3)x100
1998.	1.064.175	4.596.834	-3.532.659	23,2
1999.	1.149.218	4.872.532	-3.723.314	23,6
2000.	2.264.390	6.582.609	-4.318.219	34,4
2001.	2.341.545	6.630.226	-4.288.681	35,3
2002.	2.089.652	7.894.867	-5.805.215	26,5
2003.	2.428.235	8.365.184	-5.936.949	29,0
2004.	3.012.762	9.422.970	-6.410.208	32,0
2005.	3.783.199	11.180.798	-7.397.599	33,8
2006. ¹⁹	5.261.100	11.916.238	-6.655.138	44,1

Извор података: Управа за индиректно опорезивање БиХ

Графикон 1: Извоз и увоз БиХ у периоду 1998-2006

Покривеност увоза извозом у 2006. износи 44,1%, док у 2005. покривеност износила 33,8%. Салдо трговинске размјене у 2006. је негативан и износи око 6,6 милијарди КМ, што у односу на 2005. представља смањење дефицита за око 742 милиона КМ или 10,04%.

¹⁸ Вањска трговина 2005, Тематски билтен, Агенција за статистику БиХ, Сарајево, децембар 2006.

¹⁹ Извор података о извозу и увозу БиХ за 2006. годину је Агенција за статистику БиХ

Промјене у увозу, извозу (табела 7 и графикон 1) потврђују да је дошло до значајног побољшања у спољнотрговинској размјени БиХ у 2006. у односу на 2005. годину јер је дошло до повећања и увоза и извоза, а трговински дефицит је смањен.

Главне трговачке партнере за Босну и Херцеговину представљају сусједне земље и земље ЕУ:

Табела 8²⁰: Извоз и увоз БиХ у 2005. по земљама поријекла
(у хиљадама КМ)

Државе	Извоз	Индекс $\left(\frac{2005}{2004}\right)$	Увоз	Индекс $\left(\frac{2005}{2004}\right)$
УКУПНО	3.783.199	125,6	11.180.798	118,7
Развијене земље	2.253.696	121,8	6.524.964	114,3
Земље ЕУ	2.018.096	120,6	5.670.812	111,7
Земље ЕФТА	53.527	43,5	193.349	109,4
Остале развијене земље	182.073	343,0	660.803	145,2
Земље у развоју	1.527.621	131,6	4.653.925	125,9
Европске земље у развоју	1.469.578	133,5	3.899.398	123,0
Земље у развоју Блиског истока	12.033	29,2	14.048	34,6
Земље у развоју Азије	6.441	485,0	534.601	167,3
Земље у развоју сјеверне Афри	34.708	244,5	24.182	440,2
Остале афричке земље у развоју	3.689	219,8	11.654	98,9
Земље у развоју Америке	1.171	63,2	169.572	113,5
Земље у развоју Океаније	—	—	469	477,6
Нераспоређено	1.882	107,0	1.909	12,2

Извор података: Управа за индиректно опорезивање БиХ

У табели 9 дат је приказ земаља главних трговачких партнера БиХ које су утицале на повећање, односно смањење увозно-извозног јазу у 2005. години²¹.

Табела 9²²: Извоз и увоз БиХ у 2005. према главним трговинским партнерима
(у хиљадама КМ)

Државе	Извоз	Индекс $\left(\frac{2005}{2004}\right)$	Увоз	Индекс $\left(\frac{2005}{2004}\right)$
Хрватска	775.396	127,7	1.886.408	108,9
Србија и Црна Гора	587.956	129,7	1.137.115	116,9
Италија	496.265	100,7	999.983	114,0
Њемачка	429.004	122,2	1.605.747	121,8
Словенија	365.196	142,5	779.982	95,6
Аустрија	163.432	116,2	488.143	111,2
Мађарска	142.643	123,4	409.639	96,1
Остале	823.307		3.873.781	

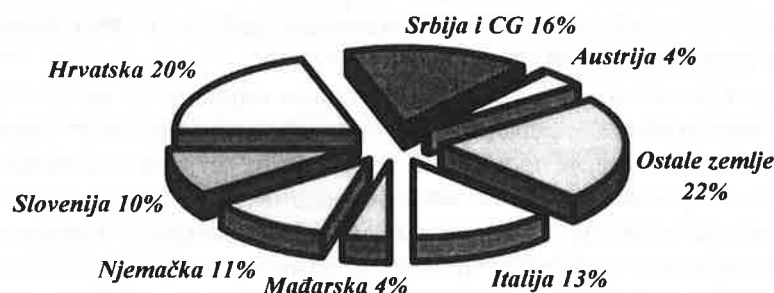
Извор података: Управа за индиректно опорезивање БиХ

²⁰ Вањска трговина 2005, Тематски билтен, Агенција за статистику БиХ, Сарајево, децембар 2006.

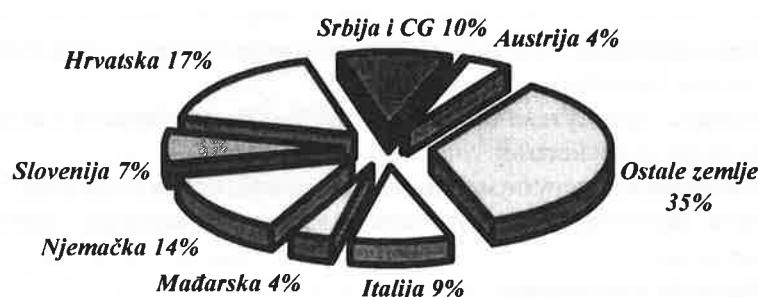
²¹ С обзиром да званични подаци за 2006. годину још увијек нису објављени, анализе су базиране на подацима за 2005. годину

²² Вањска трговина 2005, Тематски билтен, Агенција за статистику БиХ, Сарајево, децембар 2006.

Графикон 2: Извоз БиХ у 2005. према главним трговинским партнерима

Графикон 3: Увоз БиХ у 2005. према главним трговинским партнерима

На основу података у табели 9 и графиконима 2 и 3 закључујемо да седам главних трговачких партнера чини 78,24% укупног извоза БиХ и 35% укупног увоза БиХ у 2005. години, те стога промјене у извозу и увозу робе из главних трговачких партнера у највећој мјери утичу на кретање извоза и увоза робе у БиХ.

У 2005. БиХ је интензивирала извоз према главним трговачким партнерима (извоз се у 2005. у односу на 2004. повећао за 25,57%), а највише робе је извезено у Словенију (42,5% више него претходне године), СЦГ (29,7%), Хрватску (27,7%), Мађарску (23,4%) и Њемачку (22,2%). Повећање увоза од 18,65% у 2005. у односу на 2004. годину је у највећој мјери резултат повећаног увоза према главним трговачким партнерима, па је тако највише робе увезено из Њемачке (21,8% више него претходне године), СЦГ (16,9%) и Италије (14%). Ово повећање увоза ипак није имало статистички значајнијег утицаја на укупно продубљење дефицита текућег рачуна платног биланса БиХ, тако да, иако је дошло до повећања трговинског дефицита, покривеност увоза извозом у 2005. (33,8%) у односу 2004. (32,0%) се повећала.

Према подацима Агенције за статистику БиХ, у 2006. долази и до смањења трговинског дефицита, а покривеност увоза извозом износи 44,1%. Евидентно је и да у 2006. у односу на 2005. долази до побољшања у покривености увоза извозом код главних група робних категорија које највише доприносе продубљењу трговинског дефицита.

Подаци Агенције за статистику указују на то да је укупном повећању извоза највише допринијела група базних метала (26,9%), машина, апарата и механичких уређаја (12,5%), затим производи минералног поријекла (11,8%), дрво и производи од дрвета (9%), мада је евидентно да ове групе производа (осим дрвета) значајно учествују и на страни увоза у посматраном периоду. Четири главне групе производа које највише учествују у продубљењу трговинског дефицита у 2006. су: производи минералног поријекла (16,5%), машине, апарати и механички уређаји (15,9%), базни метали (10,4%) и прехранбене прерађевине (10,1%).

У структури извоза у 2005. и 2006. години највише су заступљене слиједеће групе производа: прехранбене прерађевине; производи минералног поријекла; производи хемијске индустрије; дрво и производи од дрвета; текстил и текстилни производи; обућа, капе и слични производи; базни метали; машине, апарати, механички и електрични уређаји. У истом периоду у структури увоза доминирају: прехранбене прерађевине; производи минералног поријекла; производи хемијске индустрије; пластичне масе, гума и каучук; текстил и текстилни производи; базни метали; машине, апарати, механички и електрични уређаји и транспортна средства.²³

5. Приоритетни правци развоја БиХ

На основу истраживања које је спровела ФИПА²⁴ перспективни правци развоја привреде БиХ су:

- развој софтвера и електронска индустрија, отварање тзв. Call Centers;
- туризам (посебно хотелијерство);
- изградња аутопутева по систему БОТ ("Build, Operate and Transfer" - "Изгради, управљај и пренеси");
- пољопривреда и производња здраве хране, прерада дувана;
- дрвна индустрија (индустрија намјештаја), прерада сировина за индустрију целулозе;
- текстилна индустрија;
- производња цемента;
- металопрерађивачка индустрија.

Вода, шумско богатство, земљиште и минерална богатства чине БиХ релативно богатом природним ресурсима. То су њене компаративне предности у односу на окружење и друге земље. Компаративне предности БиХ су и у низу енергетско сировинских грана, као и у преради њихових производа. Прије свега, то је производња хидроенергије, производња угља и термоенергије, жељезне руде и црне металургије, боксита и развој алуминијске индустрије, прерада других значајних метала те индустрија неметала и грађевинског материјала. Дрвни комплекс, такође, спада у компаративне предности БиХ. Осим тога, ту су неконвенционални извори (геотермална енергија, соларна енергија, енергија вјетра и др.) као богатство, односно компаративне предности које наша земља недовољно или никако не користи. Компаративне предности БиХ су и природне љепоте које се недовољно користе у туристичке сврхе, а које треба заштитити као националне паркове, резервате природе, рекреациона подручја, уз очување биолошких ресурса тј. флоре и фауне.

Креирање стратегије коришћења природних извора (ресурса), као фактора развоја, мора уважавати технолошке, економске, социјалне и политичке аспекте, што до сада није био случај и негативно се одражавало на развој БиХ.

²³ [URL : <http://www.bhas.ba/>], 2007.

²⁴ Агенција за промоцију улагања у БиХ

Електроенергетски потенцијал – С обзиром да већина земаља у региону има проблем са недостатком електричне енергије и да БиХ има значајне неискоришћене природне ресурсе, посебно водни потенцијал, сектор електричне енергије представља веома значајан сектор привреде БиХ који је извозно оријентисан. Око 60% ел. енергије у БиХ се произведе у термоелектранама²⁵, а осталих 40% у хидроелектранама²⁶. Расположиви хидропотенцијали процењују се на могућу годишњу производњу од цца 22.000 GWh (искоришћеност тог потенцијала је око 40%, што је у поређењу са другим европским земаљама ниско), док су резерве угља око четири милијарде тона (од чега је више од 60% лигнит).

Метало-прерађивачка индустрија - Захваљујући богатим природним ресурсима, БиХ има значајне потенцијале за развој метало прерађивачке индустрије. Компаративне предности су нарочито изражене код алуминијума, сировог жељеза и олова.²⁷ Према подацима Агенције за статистику БиХ, удио извоза индустрије у укупном извозу у 2004. је износио 22,6%, а у 2005. 22,5%, док је удио увоза у 2004. износио 6,1%, а у 2005. 5%.²⁸ Трговински биланс сектора у цјелини је позитиван, насупрот веома негативном свеукупном трговинском билансу БиХ. За вишак у секторској размјени заслужна је првенствено алуминијска индустрија (у 2004. години алуминијум је у укупном извозу у извозно прерађивачкој индустрији учествовао са 83%) док су биланси скоро свих осталих категорија негативни.²⁹

Хидроенергетски потенцијал - БиХ располаже са око 10.000 км већих сталних водотока (око 20.000 ха воденог огледала), око 400 ха природних језера, око 18.207 ха у 26 изграђених водних акумулација, те око 25 км морске обале. Све ово чини услове за развој аквакултуре³⁰. БиХ располаже и природним богатствима од преко 250 извора са минералном, термалном и термоминералном водом, као значајним резервама подземне воде.

Пољопривреда и агроиндустријски сектор – БиХ има значајне природне компаративне предности за пољопривредну производњу у односу на добар дио европских земаља у погледу повољне комбинације земљишних ресурса, климе и воде (богата воденим токовима и природним и вјештачким акумулацијама које пружају добре могућности за примјену наводњавања у пољопривредној производњи), што омогућава бављење разноврсном биљном пољопривредном производњом и сточарством. Босна и Херцеговина располаже са око 2.600.000 ха пољопривредног земљишта, од чега је 1.608.000 ха обрадиво земљиште или 63%, док пашњаци заузимају осталих 37%. Од укупног обрадивог земљишта оранице и баште заузимају 1.070.000 ха или 68%, воћњаци 96.000 ха или 3,8%, виногради 5.300 ха или 0,2%, ливаде 432.000 ха или 28%, а остатак заузимају рибњаци, баре и трстици. Пад сјетвених површина карактерише укупно посљератно вријеме и даје неповољну слику цијелог простора БиХ (индекс 96), с тим што је она проистекла из силазног тренда који је скоро доминантно везан за ФБиХ.³¹

Шумарство и дрвна индустрија - Шуме и шумско земљиште чине око 53,4% површине БиХ или око 2,7 милиона хектара. Високе шуме учествују са 47% (1,3 милиона ха), изданачке шуме чине 34% (900 хиљада ха) и необрађено шумско земљиште чини 19% (500 хиљада ха) укупних земљишних површина. То је и за европске услове (29%) натпросјечна шумовитост подручја. Тренд извоза у области дрвне индустрије се наставља, уз оријентацију на производњу и извоз виших фаза прераде, а циљ је извозно оријентисана производња са већим степеном дораде.

²⁵ Један број термоелектрана има и властите руднике угља, а процене су да ће у неким од њих залихе трајати наредних 100 година.

²⁶ Са просјеком од око 40% ел. енергије произведене у хидроелектранама, БиХ је међу државама ЕУ са највећим удјелом хидроелектрана у укупној производњи. Иначе, главна предност хидросистема је у елиминацији трошкова горива, а хидроелектране имају и дужи вијек трајања него термоелектране.

²⁷ Јарап International Cooperation Agency (JICA), Анализа конкурентности Босне и Херцеговине, мај 2006.

²⁸ Агенција за статистику БиХ, Вањкотрговинска статистика, Сарајево, 2006.

²⁹ Нпр. Алуминиј д.д. Мостар само 10% своје производње реализује на домаћем тржишту.

³⁰ Федерални завод за програмирање развоја, Анализа фактора развоја и компаративне предности, Сарајево, октобар 2005.

³¹ „Средњорочна стратегија развоја пољопривредног сектора у Федерацији БиХ (2006-2010)“, Федерално министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства, Сарајево 2006.

Туризам - БиХ се, према процјенама Свјетске туристичке организације, описује као перспективно туристичко одредиште које би до 2020. године требало да буде међу три подручја са највећим степеном раста туризма. Босну и Херцеговину карактерише разноликост потенцијала за развој туризма као што су климатски услови, разноврсност природних љепота, култура, традиција различитих религија (муслиманска и хришћанска), богато културно и историјско наслеђе, олимпијски имиџ, близина мора, повољан геополитички положај итд., што представља вишеструке могућности за развој различитих аспеката туризма, као што су: планински, приморски, религиозни, бањски, културни, спортско-рекреативни и рурални туризам.

Босна и Херцеговина, као туристичка дестинација, доживљава раст броја страних туриста од 5-6% годишње у посљедње три године. Ово је знатно мање од ранијих предвиђања UNWTO-а и WTTC-а (10,6%) изведених на основу процјена о туристичком потенцијалу земље.

6. Промоција БиХ у иностранству

Услед ратних дешавања на простору БиХ у периоду 1992-1996. наша земља је стекла негативни имиџ, тако да је неопходно осмишљавати и проводити кампање за унапређење имиџа БиХ у свијету (брендирање БиХ). У ту сврху потребно је користити стране медије за презентовање свих позитивних дешавања на подручју БиХ, која доприносе стварању повољније слике о људима и приликама на овим просторима. Дакле, осим промоције процеса европских интеграција за грађане Босне и Херцеговине, важно је представљање и изградња доброг имиџа саме државе у иностранству. Основни циљеви промоције Босне и Херцеговине су: промјена постојеће слике стања о БиХ и информисање о култури, економском потенцијалу, богатом историјском наслеђу БиХ.

Одговорне институције које би биле задужене за реализацију ових циљева биле би, прије свих, Министарство вањских послова БиХ, затим Дирекција за европске интеграције БиХ, Вањско-трговинска комора БиХ, Агенција за промоцију страних инвестиција БиХ – ФИПА, као и невладин сектор. Постоји и могућност ангажовања неких од специјализованих агенција.³² Невладине организације у ЕУ играју јако важну улогу, као и представништва појединих регија, и тиме аутоматски представљају јако важну циљну групу. Коначно, и „нетворкинг“ треба бити начин пласирања позитивних вијести о БиХ (нпр. мреже бивших студената College of Europe³³).

З а к љ у ч а к

Велики економски раст у свијету настављен је и у 2006. првенствено у првој половини године. Главни покретачи су углавном економије САД, Кине, Јапана и опорављена привреда земаља чланица зоне евра. Према процјенама ММФ-а очекује се реални раст свјетске привреде од 5,1% у 2007. Дуго очекивани опоравак европске економије коначно се остварио и премашио првобитне процјене, тако да реална годишња стопа раста остварена у 2006. за зону евра износи 2,6%, а за ЕУ25 2,9%, што је највиша годишња стопа раста забиљежена у задњих пет година. Економски опоравак забиљежен у Европској унији имао је позитиван утицај и на економију БиХ, што се првенствено огледа у повећању извоза. Сви макроекономски показатељи упућују да је забиљежен раст економије у БиХ у 2006. години. Повећање извоза и задржавање вриједности увоза на истом нивоу као и претходне године, што је прије свега посљедица повећања индустријске производње, довело је до значајног побољшања у вањскотрговинској размјени и смањењу дефицита текућег рачуна у 2006. у односу на претходну годину.

³² Кориштење ресурса Чешког центра у Бриселу, Scottish House-а у Бриселу, Ureda Bavarise у Бриселу, Euro info центара широм ЕУ итд.

³³ 80% запослених у европским институцијама и другим организацијама су бивши студенти College of Europe

Наша земља је успјела одржати макроекономску стабилност; проведена је реформа индиректног опорезивања и уведен ПДВ; остварено смањење јавне потрошње кроз реформу царине и одбране; остварено је унапређење пословне климе кроз усвајање ентитетских закона о стечајевима и ликвидацији те Закона о регистру предузећа и успостави привредних судова; додатно је ојачан банкарски сектор, расту депозити, а каматне стопе падају; успостављене су институције за заштиту домаћих потрошача кроз јачање Уреда за ветеринарство БиХ и формирање Конкурентијског вијећа; започети су преговори са Европском комисијом о Споразуму о стабилизацији и придруживању, итд. Процењује се да је БДП у 2006. достигао 17.950³⁴ милијарди КМ, што је повећање од 6,2% на реалном нивоу. Анализа базирана на структури бруто додатне вриједности у оквиру босанскохерцеговачке економије, индексима индустријске производње и трговинским подацима говори да услуге и даље представљају главни допринос у кумулативном расту БДП-а у земљи. Поред тога, неке производно везане дјелатности у прерађивачкој индустрији, експлоатацији металних руда, производњи и грађевинарству, које су стимулисане страним инвестицијама, дале су важан допринос у свеукупном расту БДП-а. У поређењу са земљама у регији, раст реалног БДП-а од 6,2% у БиХ за 2006. је међу највишим, и говори о експанзији економских активности у земљи. Посматрајући структуру БДП-а, у посљедњих неколико година примјетан је тренд бржег раста БДП-а РС него у ФБиХ. У 2005. у односу на 2004., БДП у РС је порастао за 12,5% док је у исто вријеме БДП у ФБиХ порастао за 5,3%. Важно је споменути да је дошло и до промјена удјела у укупном БДП у БиХ, гдје удио РС-а показује константни тренд раста, а ФБиХ лагани пад. У току 2006. дошло је и до значајног раста активности у финансијском посредништву, нарочито на тржиштима капитала који рефлектирају повећани интерес инвеститора у домаће вриједносне папире у свјетлу позитивних економских догађања у 2006. и повећању оптимизма на берзама у вези са будућим економским развојем у БиХ.

У оба бх. ентитета у 2006. настављен је раст обима индустријске производње који је присутан од 2003., нарочито у сектору прерађивачке индустрије. Раст производње је узрокован проведеним процесима приватизације и новим инвестицијама у производне капацитете, нарочито у РС, а и повећањем производње намијењене за извоз. Индекс раста индустријске производње у 2006. у односу на 2005. у ФБиХ био је 107,5, а у РС 119,1. И док се у ФБиХ из године у годину биљежи стабилан раст од 5-6%, у РС је раст индустријске производње знатно убрзанији, а посљедица је старта са ниже базе али и динамичнијег покретања производње. Овакво кретање индустријске производње је охрабрујуће и говори о оживљавању привреде БиХ, што је посљедица процеса транзиције и реструктуирања. Спор процес реструктуисања привреде онемогућује бржи раст и развој који би се објективно могао базирати на бољој искоришћености природних ресурса, релативно јефтиној радној снази и другим компаративним предностима које карактеришу економију БиХ.

Анализа је показала да је БиХ релативно богата природним ресурсима. То су њене компаративне предности у односу на окружење и друге земље. БиХ обилује водним ресурсима, квалитетним пољопривредним земљиштем и сточним фондом. Расположиви шумски фонд се сматра најважнијим природним ресурсом БиХ који је потенцијално један од кључних фактора развоја. Компаративне предности БиХ су и у низу енергетско сировинских грана, као и у преради њихових производа. Прије свега, то је производња хидроенергије, производња угља и термоенергије, жељезне руде и црне металургије, боксита и развој алуминијске индустрије, прерада других значајних метала те индустрија неметала и грађевинског материјала. Услед ратних дешавања на простору БиХ у периоду 1992-1996, наша земља је стекла негативни имиџ, тако да је неопходно осмишљавати и проводити кампање за унапређење имиџа БиХ у свијету.

³⁴ [URL : <http://www.cbbh.ba/>], 2007.